

Лариса Шевчук

ГРУПОВА РОБОТА УЧНІВ 1–2 КЛАСІВ НАД ТЕКСТОМ ЯК ФОРМА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Модернізація сучасної освіти потребує продукування та поширення нових ідей, які позитивно впливатимуть на підвищення рівнів досягнень її компонентів. Водночас актуальною є практична реалізація гуманістичного спрямування навчання і виховання, як необхідна умова для самовираження та самоствердження особистості. Інтеграція перелічених вище аспектів характерна для модифікаційних інновацій, спрямованих на удосконалення форм навчальної діяльності.

У тлумачних словниках з української мови слово «форма» трактується як «тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якогось-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом» [5, 694].

Організацію різних форм навчальної діяльності учнів досліджували Ю.І. Мальований, І.М. Чередов, О.Г. Ярошенко та ін. Г.І. Щукіна за критерієм кількості учнів визначає фронтальну, групову та індивідуальну форми навчання.

Важлива форма організації навчальної діяльності учнів – групова робота. Проблема використання групової (парної) роботи у начально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів знайшла досить широке відображення у вітчизняній та зарубіжній психології і педагогіці. Про це свідчать дослідження, які здійснили М. Андреева, Ю. Бабанський, Д. Брунер, Я. Бурлака, Л. Гаррісон, Є. Головаха, М. Виноградова, Х. Даамер, Ю. Даамер, Я. Коломінський, Х. Мастманн, Ц. Іскарова, Х. Лійметс, Е. Маргуліс, Є. Мейер, А. Меніон, І. Первін, А. Петровський, Ч. Прінгл, Е. Рауш, Р. Кричевський, М. Скаткін, Д. Спітцер, В. Тарантел, І. Турро, Л. Уманський, Ф. Уортінгтон, З. Фабіан, Е. Фурман, М. Ципро, Г. Цукерман та ін. Зокрема, соціально-психологічні ідеї групової динаміки розглядали О. Леонтєв, С. Рубінштейн, А. Петровський, загальні принципи і прийоми організації групової навчальної діяльності описували А. Брудний, В. Вихрущ, Г. Горська, В. Дяченко, Є. Задоя, А. Конєв, В. Котов, Н. Носков, А. Макєєв, Н. Мірошніченко, С. Полетило, І. Чередов. Окремі аспекти групової роботи досліджували І. Василенко і Т. Васильєва. Зокрема, К. Альбуханова-Славська, В. Оконь, Я. Бартецький, Ч. Купісевич, С. Сломкевич, Е. Хабіор довели, що завдяки використанню групової форми навчання підвищується його ефективність в умовах класно-урочної системи.

Ретроспективний аналіз праць з педагогіки і психології свідчить про активний інтерес науковців та наявність різних підходів до вирішення проблеми застосування групової форми навчальної роботи школярів. Водно-

час дослідження ряду вітчизняних і зарубіжних науковців виявили, що значний дидактичний потенціал міститься у спільній діяльності учнів у групах (парах), яка передбачає: а) об'єднання індивідуальних зусиль школярів для досягнення спільної мети, б) взаємодопомогу членів групи; в) стимулювання активності кожного члена групи тощо.

На сьогодні визначено суть поняття «групова робота», в основному досліджено моделі співпраці, розмежовано рівні прийняття групових рішень, однак, немає досліджень, які б розглядали проблему застосування групової роботи молодших школярів над текстом (зокрема, учнів 1–2 класів у навчанні української мови).

На сьогодні ми розробили та апробуємо у школах України методику застосування групової роботи над текстом на уроках навчання грамоти та читання (2 клас).

У процесі дослідження ми встановили, що перед упровадженням групової роботи над текстом необхідно спочатку навчити молодших школярів працювати у групах. Отже, методика групової роботи над текстом містить дві складові:

- 1) формування загальних умінь співпраці у групах (парах);
- 2) групова робота над текстом.

Формування загальних умінь співпраці у групі (не пов'язаних з певним предметом) передбачає ознайомлення з моделями, основними правилами співпраці, формування вміння приймати відповідну позу тіла, дивитися в очі товаришеві, володіти силою, гучністю, темпом, емоційним забарвленням мовлення, вживати етикетні формули тощо.

На наш погляд, доцільними для застосування у навчально-виховному процесі початкової школи є такі моделі співпраці у групах (парах):

№ п/п	Назва моделі	Опис
1.	Спільно-контролююча модель співпраці (СКМС) (Гра «Вчитель – учень»)	Учні розподіляють між собою ролі: один з них – «учень», другий – «вчитель». «Учень» виконує завдання, «вчитель» уважно слухає, підказує, коли виникають труднощі, виправляє допущені помилки. Потім учні міняються ролями. Після виконання навчального завдання звітують перед класом.
2.	Спільно-послідовна модель співпраці (СПМС) («Конвеєр»)	Діти працюють на навчальному конвеєрі. Кожен з них виконує якусь операцію. Школярі виконують рівноправні ролі, водночас, виконання частин навчального завдання по черзі забезпечує можливість для спостереження за роботою товариша. Потім школярі звітують перед класом про виконання навчального завдання.
3.	Спільно-індивідуальна модель співпраці (СІМС)	Учасники групи (пари) розподіляють роботу між собою, кожен виконує свою частину завдання

	(«Поділись з товаришем»)	(одночасно). Потім школярі здійснюють взаємоперевірку, разом підводять підсумок та звітують про виконану роботу.
4.	Комбінована модель співпраці (КМС) («Дружба»)	Діти працюють по-різному: ділять завдання на частини та розподіляють їх, виконують завдання по черзі і т.д., підводять підсумки роботи та звітують перед класом. Тобто відбувається комбінування описаних вище моделей співпраці.

Одне й теж навчальне завдання у групах можна виконувати по-різному, використовуючи різні моделі співпраці. Наприклад, відтворити правильну послідовність частин у тексті можна таким чином:

1. СКМС. Робота в парах.

Учні розподіляють ролі («Вчитель-учень»). Один з них читає частини оповідання, інший його контролює. Потім школярі разом нумерують частини тексту (або відновлюють правильну послідовність частин тексту).

Варіант А (нумерування частин)

	У НОВІЙ ШКОЛІ У новій школі Нюра нічого не знала. Тому все придивлялася до учнів, до вчительки, до класу. Якось на великій перерві підійшла до неї однокласниця Галя і питає:
	– Ти ще ні з ким не дружиш? – Ні, – відповіла Нюра. – І я ні з ким не дружу, – зітхнула Галя. – Погані в нас дівчата. Оленка – задавака, Вірка – хитруля, Надька – брехуха, Ірка – задирака... Майже усіх дівчат перебрала Галя – всі погані виявилися. Лише про себе нічого не сказала.
	– Просто не знаю, з ким ти зможеш у нас дружити. – Не турбуйся, – відповіла їй Нюра. – З ким я дружитиму, я не знаю. Зате я знаю, з ким мені не треба дружити.

Варіант Б (встановлення послідовності частин тексту)

Примітка. Картка розрізана на частини.

<p>– Ти ще ні з ким не дружиш? – Ні, – відповіла Нюра. – І я ні з ким не дружу, – зітхнула Галя. – Погані в нас дівчата. Оленка – задавака, Вірка – хитруля, Надька – брехуха, Ірка – задирака... Майже усіх дівчат перебрала Галя – всі погані виявилися. Лише про себе нічого не сказала.</p> <p>-----</p> <p>У НОВІЙ ШКОЛІ У новій школі Нюра нічого не знала. Тому все придивлялася до учнів, до вчительки, до класу. Якось на великій перерві підійшла до неї однокласниця Галя і питає:</p> <p>-----</p> <p>– Просто не знаю, з ким ти зможеш у нас дружити. – Не турбуйся, – відповіла їй Нюра. – З ким я дружитиму, я не знаю. Зате я знаю, з ким мені не треба дружити.</p>
--

2. СПМС. Робота в групах (по 3 учні).

Учні по черзі читають частини оповідання. Потім школярі разом нумерують частини тексту.

	У НОВІЙ ШКОЛІ
	У новій школі Нюра нічого не знала. Тому все придивлялася до учнів, до вчительки, до класу. Якось на великій перерві підійшла до неї однокласниця Галя і питає:
	– Ти ще ні з ким не дружиш? – Ні, – відповіла Нюра. – І я ні з ким не дружу, – зітхнула Галя. – Погані в нас дівчата. Оленка – задавака, Вірка – хитруля, Надька – брехуха, Ірка – задирака... Майже усіх дівчат перебрала Галя – всі погані виявилися. Лише про себе нічого не сказала.
	– Просто не знаю, з ким ти зможеш у нас дружити. – Не турбуйся, – відповіла їй Нюра. – З ким я дружитиму, я не знаю. Зате я знаю, з ким мені не треба дружити.

3. СІМС. Робота в групах (по 3 учні).

Учні розподіляють між собою частини оповідання, одночасно читають кожен свою частину. Школярі висловлюють думки з приводу порядкового номера їхньої частини, після чого разом відновлюють правильну послідовність частин тексту.

Примітка. Картка розрізана на частини.

– Ти ще ні з ким не дружиш? – Ні, – відповіла Нюра. – І я ні з ким не дружу, – зітхнула Галя. – Погані в нас дівчата. Оленка – задавака, Вірка – хитруля, Надька – брехуха, Ірка – задирака... Майже усіх дівчат перебрала Галя – всі погані виявилися. Лише про себе нічого не сказала.

У НОВІЙ ШКОЛІ У новій школі Нюра нічого не знала. Тому все придивлялася до учнів, до вчительки, до класу. Якось на великій перерві підійшла до неї однокласниця Галя і питає:

– Просто не знаю, з ким ти зможеш у нас дружити. – Не турбуйся, – відповіла їй Нюра. – З ким я дружитиму, я не знаю. Зате я знаю, з ким мені не треба дружити.

Моделі співпраці відрізняються між собою різним ступенем самостійності та взаємодопомоги. Зростання самостійності характерне для такої послідовності: спільно-контролююча, спільно-послідовна, спільно-індивідуальна, комбінована модель співпраці.

Для першокласників оптимальною є спільно-контролююча модель

співпраці, хоча поступово вчитель починає використовувати під час групової роботи спільно-послідовну модель. У другому класі педагог широко застосовує спільно-контролюючу, частіше, ніж у першому спільно-індивідуальну модель співпраці. Водночас другокласники ознайомлюються зі спільно-послідовою моделлю співпраці. На наш погляд, комбінована модель є складною для них, тому може використовуватися лише в окремих випадках.

Зважаючи на те, що для шестирічних та семирічних школярів природнішою є ігрова діяльність, пояснити суть кожної моделі можна на прикладі гри, казки, використовуючи схематичні малюнки тощо.

Використання ігор та ігрових прийомів доцільне також для налагодження приязних стосунків між першокласниками, виховання почуття відповідальності і довіри, формування вміння уважно слухати товариша та говорити по черзі, регулювання гучності голосу і темпу мовлення тощо.

У другому класі вчитель продовжує працювати над формуванням у школярів загальних умінь, необхідних для роботи у групах, закріплюючи основні правила співпраці та ознайомлюючи школярів з етикетними формулами.

Після ознайомлення першокласників із основними правилами, окремими моделями співпраці передбачено впровадження групової роботи над текстом – виконання у групах (парах) системи різноманітних завдань на уроках навчання грамоти, це – читання слів, речень із тексту, який вивчається, окремих частин та цілого тексту (спочатку знайомого, а згодом і незнайомого тексту), вибіркоче читання тексту (знаходження заданих абзаців, слів, речень тощо), відновлення деформованого тексту (визначення послідовності його частин) та ін.

Навчаючи другокласників, вчитель може використовувати групову роботу над текстом як на уроках української мови, так і на уроках читання. Зокрема, на уроках української мови доцільним є виконання завдань, які передбачають читання в парах незнайомого тексту; читання незнайомого тексту з пропущеними буквами, словами; читання тексту в особах, промовляння скоромовки (гра «Перегони», конкурс між парами класу на краще читання скоромовки); визначення, чи є група речень текстом; добір заголовка до тексту; пригадування та вписування на картках текстологічних відомостей; відгадування загадок; відновлення правильного порядку речень у деформованому тексті (нумерування речень); відновлення деформованого тексту з переміщеними частинами; встановлення меж речень у тексті; впізнавання та вибір речень, які є у тексті; вдосконалення тексту шляхом заміни слів контекстуальними синонімами; знаходження у тексті рядків, у яких висловлено головну думку та ін.

На уроках читання пропонуємо другокласникам виконувати у групах (парах) такі завдання:

- читання слів з тексту (за схемами; з поступовим ускладненням, з

різноманітним утрудненням; миттєве упізнавання слів з 3–5 букв тощо);

- співвіднесення слова з тексту і тлумачення його;
- читання речень, абзаців тексту (з різноманітним утрудненням);
- читання знайомого та незнайомого тексту;
- знаходження у тексті заданого слова, речення, абзацу, розділового знака тощо;
- формулювання або пошук у творі відповідей на запитання;
- формулювання запитань за змістом твору;
- інсценізація твору;
- відновлення тексту (відновлення слів з тексту з пропущеними буквами; речень з пропущеними словами; частин тексту з пропущеними реченнями; цілого тексту з пропущеними частинами);
- відновлення деформованого тексту (відновлення слів із тексту з переплутаними буквами або складами; відновлення речень з тексту з переплутаними словами; відновлення частин тексту з переплутаними реченнями; відновлення тексту з переплутаними частинами);
- поділ тексту на частини;
- вибір найбільш вдалого варіанту плану тексту;
- придумування заголовка до тексту;
- виокремлення зайвого героя;
- порівняння двох схожих текстів;
- прогнозування наступної частини тексту;
- обмін враженнями від прочитаного.

Виконання перелічених вище завдань шляхом застосування групової (парної) роботи потребує ретельної попередньої підготовчої роботи педагога. Зокрема, вчитель початкових класів здійснює відбір навчальних завдань, продумує варіанти поділу класу на групи.

На наш погляд, у 1–2 класах перевагу слід надавати роботі у парах, водночас, поступово збільшуючи частотність використання груп по 4 учні. Можливе утворення тріад для відновлення тексту з переплутаними трьома частинами, груп з 3–5 – для читання в особах або інсценізації твору.

Щодо критеріїв поділу учнів на групи, варто зауважити, що оптимальними є пари, утворені школярами, які сидять за однією партою, та групи з чотирьох учнів, які сидять за двома сусідніми партами. Педагог також періодично може використовувати поділ учнів на групи за рівнем навчальних досягнень (для диференціації навчальних завдань) та за бажанням школярів.

Варто зауважити, що застосування групової роботи над текстом потребує досконального уміння контролю над класом і виключає авторитаризм – вчитель грає роль спостерігача і консультанта, та надає допомогу учням у випадку необхідності.

Систематичне виконання учнями описаних вище завдань в умовах

групової роботи сприяє вдосконаленню технічної та смислової складових читацьких умінь, розвитку мислення та комунікативного мовлення школярів, формуванню демократичного стилю спілкування, налагодженню дружніх відносин з однокласниками тощо. Тому нині актуальним є ознайомлення учителів початкових класів з описаною вище методикою групової роботи учнів 1–2 класів над текстом та її творче застосування педагогами у навчально-виховному процесі початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М.С. Навчання грамоти в 1 кл.: Посіб. для вчителя. – К.: Освіта, 2002. – 176 с.
2. Вашуленко М.С. Рідна мова в 2 класі: Навч. посіб. Метод. вказівки / М.С. Вашуленко, К.І. Пономарьова. – К.: Освіта, 2004. – 192 с.
3. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Методичний посібник. – К.: Освіта, 2006. – 268 с.
4. Гудзик И.Ф. Компетентносно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения). – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2007. – 496 с.
5. Новий тлумачний словник української мови / Укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: АКОНІТ, 1996. – Т. 4. – 943 с.
6. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах: Посіб. для вчителя. – К.: Освіта, 2006. – 348 с.
7. Шевчук Л.М. Впровадження і застосування групової роботи учнів 1 класу над текстом на уроках навчання грамоти // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інститут педагогіки за 2008 рік: Інформаційне видання. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 186–188.